

նուէր հաւատարմութիւնն եւ անկեղծ սերերնն յայտնելով խոսքերնն կը վերջացնեն:

— Պր. Պենեակովի, արտաքին գործոց պաշտօնարանին առաջին վերահստուչն եւ իր երկրորդ պաշտօնակցը Պր. Ֆէյլը ար. Գոնշ Լեզեանի կարգին հրամանատար սնուանուէր են:

— (Նիւնպոլի մարտի Փարիզի մէջ բանոյ կառայ եւ ձիերուն վրայ տուրք դնելու որինաց առաջարկութիւնը 50 քաւէի դէմ 117 քաւէով ընդունեց է:

— Էրեւանի Կարաձիտ պատկերահանք, որն որ Փարիզ աստղագիտութեան կը պարագի, Մարտի 31ին իրիկունը (Արեւի եւ Արամազդայ մերաները) կայ տասնհասան վրայ նոր մնորակ մը գտեր է, որն որ մինչեւ հիմա գտնուած Ամերրոգ աստղակերպն է, եւ Գ—30երորդ աստիճանի աստղաց մեծութեան կը հաւասարի է: Կարաձիտ աստղից յտակարար արդէն ուրիշ 3 աստղակերպ մտարակ գտած է, որ եւ Լուսնեայ (21երորդ) 15 նոյնմբերի, 1852. Պոմնա (32երորդ) 20 Լուսնեայի, 1854, եւ Առաջինս (30երորդ) 5 Լուսնեայի, 1856: — Փետրուարի 9ին Պր. Էսքանակին գտած մոլորակին անունը լեւիզիա դրու է, հաւանականաբար Ղափղանեան քերականանին նախամը պատուէր, եւ կամ դուրս նորածին կայսրորդու ծննդեան ուրախութիւնը յայտնելու համար:

ԱՆԳՊԻՍ

Ի ՌԵՏՈՒ, 3 Ապրիլի: Թեպէտ եւ Լոնտոն արդէն Մարտի 30ին կէտորէն ետքը Փարիզի մէջ խաղաղութեան ստորագրութեան դրուիլը շատ րուն ծանօթ էր, բայց ամէնքն անհամբերութեամբ կը սուստէին որ նոյն լուրն ի պաշտօնէ ծանուցուի: Վերջապէս իրիկունս ժամը 10ին Փակարանի (Փարիզ) ու Քաւերի մարակոցնէն արձակուած 101 թնդանօթներու որոտուն սկսաւ, եւ ժողովուրդն ալ մայրաքաղաքին ամէն խաղերէն գունդարունը ժողովելով Լոնդոն ուրախութեան ազարակներով սր կը դնէին: Այս պահու թուան մտնելիցէն աշտարակներէն ալ ինքութեան մասնակից ըլլալու համար զանգակներն սկսան երկայն ատեն հնչել: Երկրորդ օրը կէտորուն ժամը 1ին ինքանօթներու որոտուր նորէն սկսած ատեն Լոնտոնի քաղաքակցին իր սուրանքին առջև ժողովուած անթիւ բազմութեան Ար. Արեթի իրեն խրկած հետեւեայ յայտարարութիւնը կարդաց: «Մարտի 9ործոց պաշտօնարան, 31 Մարտի, 1856: Ե. յս առաւ մեծախա թագուհւոյն արտաքին գործոց պաշտօնարանին առաջին քարտուղար Քլարկունի կողմէն խրկուած պաշտօնագիր մ'ըկաւ, որն որ Փարիզ Մարտի 30ին գրուած է, եւ նոյն օրը Փարիզի արտաքին գործոց պաշտօնարանին մէջ խաղաղութեան ստորագրութիւնը կը ծանուցանէ: Անգլիայի, Եւստրիայի, Գաղղիայի, Պրուսի, Ռուսաստանի, Մարկինայի եւ Յաճկաստանի ինչորդ դործակալներն ստորագրութիւնն զրին այն դաշտնոյ որն որ պատերազմին վերջ կու տայ եւ անբեկեան խնդրին վերջնական որոշում մ'ընեն: Աւրապայի համարարութիւնը հաստատուն ու երկարատեւ: Հիմանց վրայ կը վերականգնէ: Ատեւրագրութեանց փոփոխութիւնը չորս շարժումն մէջ, կամ էլ ինչ կարելի է աւելի յատարձակութիւն մէջ պիտի կատարուի: Անչեւ նոյն ատեն գաշանց որոշումները չեն կրնար հաստատուել: Ամէն կայմեր խնամ թաղանթիս ժողովուրդն ուրախութեան Լոնդոնը սր ինչ ազգային, եւ յոնուան ի պատիւ Վիկտորիա խաղաղութեան, Եւրոպայի ինչպէս, Եւրոպայի Գ. ին, Եւրոպայի կայսրութեան եւ բուն խաղաղութեան համար: Եւրոպայի վրայ գտնուած բոլոր նասերն ուրախութեան համար իրենց գրոշները պարտեցն, ու բազմաթիւ ինչ հրապարակեան եւ ինչ առանձնախոսաց անտրու վրայ գրողներ կը ծիպին, զանգակներն ալ նորէն սկսան հնչել:

Ինչպէս խաղաղութեան գաշտնոց ստորագրութեան վրայ երկայն քարակ կորհրդանքութիւններ կ'ընէ, եւ ի մէջ այլոց կ'ընէ ինչ պատերազմը, որն որ 1854ին, Մարտի 27ին հրատարակուեցաւ: Ժիշք երկու տարի ու երկու օր տեւեց: Լոնտոնընու համեմատ գաշտնոց գործադրութեան ստորագրութեան եւ ոչ ինչ վաւերագրութեան օրէն կը սխի: Եւրոպայի մանրամասն պայմանները մինչեւ սոսճանելու օրը գաղտնի պիտի պահուին, բայց անոնց Էսկան մասերն հաստատութեան արդէն ծանօթ են, ուստի եւ մեզ պատահաբար յուսալու իրաւունք կու տան որ չէ ինչ կարեական զինագործը մը հապահաշտութեան մտքնական ու պատուար գործը կատարուի: Մարտի Է շատ բան գործեցինք, բայց աւելի բան ստիճանք: Կրակն պատերազմը մը բանն մը սխալ կարծիքներ ուզեց, եւ մեզ բանն բաներ ալ իրենց ձշմարտ կերպարանաց

մէջ զուգուց, զորոնք մեր յատարապէս նախապաշարունակէր դրաւ: Եւրոպայի ամէն աւելի մեծ համարում ունենալով եւ ուրիշ ազգերն արհամարհելով, ու պարզ բնական պրոպետիստ օգուտներուն վրայ ծուր գաղափարներ ունենալով՝ պէտք եղածին պէս լինէր ճանչնալ: Այստեղովն սկսած ասեմնիս՝ կարծէիք թէ մեր պրոպետիստները մեծամեծ տաղանթներ ու ձեռնարկութեան հարցն ունին, եւ մեր բանակին Աւստրիայի դրակն այնչափ գոյուած զինուորական բազմամաս յորհուած ունին: Այստեղովն ու մեզն ապահովեցինք եւ վառնդալից մասնակցները մեծամեծ եւ փառաւոր պատգիներ յատարարութիւնը: Բայց մեծաւ արտախեղ համարեցանք՝ որ այս ամէնոյն երազն պէս բան մըն էր, եւ միայն մեր պրոպետիստներուն քաջութիւնը վառահոգութեան արժանի է: Աւստի եւ պատերազմին մեզն ձգած մեկ հրիւարէն է անփառահոգութիւն մեր բանակին կորչաւ: Եւրոպայի վրայ, ինչպէս նաեւ հաստատուն զինուորական նոյնն աղէկ փեճակի մը մէջ դնելու:

Կարգիւ առը հոկտեմբեր 1856ին վեր պատերազմի պատրաստ փեճակի մէջ գտնուելով՝ աշխարհքիս առաջին աստիճանի զինուորական տեղութեանց կարգն անցնելու իրաւունքը՝ փառաւոր կերպով ջոշուց: Երկու արեւմտեան տեղութիւնը տեսնելով ինչպէս կրնան փոփոխուի իրարու ցամաքային եւ ծովային զորութեան վրայ վստահել, բոլորն զով ուշուարձի ալ զուգուցին ինչ ինչպէս կրնան մեծ եւ զորաւոր գաշտնարութիւն մը հաստատել: Այնպիսի արեւմտեան նպատակներու համեմատ համար, եւ ինչ իրենց օգնութեան աղբիւրները որչափ աւտու եւ անպատեկ են, միանգամայն անխորտակելի քաջարտութիւնն, կամայ հաստատութիւնն, հաստատութիւնն անխեղեւ տեսնուեցաւ: Թեպէտ եւ շատ մանրամասն համեմատութիւններ անհամար կրնան ըլլալ, բայց անգլիական բանակը գիտաւորաբար պատերազմին սկիզբն ու գաղղիացոցը աւելի վերջը շատ կրնայ, ու թէ որ Կարղիացիք պատերազմի մէջ աւելի յաջողակութեան ջոշուցին: Անգլիա ալ յաջողութեամբ ամենեւնի աւելի կրնայ պատերազմը յատարարել: Ինչու որ իր զորութիւնն անտեսն սկսաւ աւելի ծաւալել ու երկուսն զայլ երբոր ուրիշ պատերազմ վարող տեղութեանցը զայլաբար նուազելու սկսաւ: Եւրոպայի հայեցումով Ռուսաստանի կորուստները մեծ եւ իրեն համար սղաւի էին: Կէս միլիոն քաջ զինուորներ, մեծ նուազութիւն մը, զինանոցներ ու ահագին սուղամեծներ, եւ այլն, ամէն ալ երկու տարուան սահմանու շրջանին մէջ ուղեւորան եւ աներկայի թեւ: Առ ան աւերակութիւնը որն որ 1854ին մեր առաջարկութեանց պատասխան մ'ալ չէր արձար 1856ին զոճ կ'ըլլայ խաղաղութիւն ինչորից, խոստովանելով թէ նոյնն իրեն անհրաժեշտ հարկաւոր է:

Ուրիշ անգլիական յայտնուող իր հրաժարուելիւններով էլ ինչ կը ինչընեն, առ հասարակ խաղաղութեան համար ուրախութիւնն յայտնելով, ինչպէս եւ մեկ բանին ալ պէս երկրորդ կամ յոյս կը ջոշուցնեն թէ արեւելեան ինչորոշ բանն մը մանրամասն պայմանները մասնավորային անգլիացի մէջ անմիաբանութիւն եւ զգուշութիւն յատարարութիւն:

Ինչպէս Փարիզի ինքնուրուի կըլած լուր մը շատ լրագրաց մէջ շարուն ըսաւ, իրեր թէ գետնային մտազոգոյն վերջին նասերուն ասեմն Պուլ եւ Քաւեր կաներուն մէջ Կարղիայի նկատմամբ երկայն բարակ խոսակցութիւններ անցած ըլլան, որովհետեւ վերջինը պահանջած ըլլայ որ Ռուսիան ինչորոշ վրայ ալ խաւալու: Եւ Պուլ կանը ստատիկ զէմ գրած ըլլայ: Պարիզն եւ կամ ինչը նոյն թղթակցին գրածները բորոպին չին: Ըստ եւ սուս կը հրատարակեն, ինչպէս անկի ալ կը տեսնուի որ առ համարեալ խոսակցութիւններուն ըլլալն մեկ երկու օր վերջը, անգիւղ ամոյն 30ին խաղաղութեան գաշտնոց ստորագրութիւն գրուիլը ծանուցուեցաւ:

Ինչոյս 4ին աւարիական զեպան Գորդրեւոյ կանը մեծախա թագուհւոյն ունեցողութեան ինքնուրուի զեպանութեան պաշտօնէն կանչուելուն ինչորոշ յանձնեց: Նոյն օրն Աւստրիայի Վիացիալ տեղութեանց նոր զեպանը Պր. Վիլիմ Տոլլուս իր պաշտօնին վերաբերեալ ինչորոշ խորհրդա թագուհւոյն ձեռքը յանձնեց: — Ֆորթմարթ քաղաքը ծովային նուահանդիսի համար մեծամեծ պատրաստութիւններ կ'ըլլան, որն որ ամոնոյս վերջը Ալիստորիա ինչորոշ անգլիացի աղջիկ պիտի ըլլայ: Երկն ամոնոյս 3ին յիշեալ նուահանդիսին մէջ 111 նաւ ժողովուած էր: 1814ին նոյն քաղաքն աղեւ կըլած նաւատորմին հանգիստ, որուն գաշտնակց վահաններն ալ ներկայ գտնուած էին, անասարկայ մանկական խաղ մը պիտի որ երեւոյ՝ առ ըլլալ խաղաղութիւն մեծապիտ նաւերուն փառաւոր նուա

հանդիսին սոցիւ: Բայց մեկ կողմանէ նոյն փոքր պատերազմական նաւերը, որոնց ներքին, Բաշքիւնի եւ ուրիշ անուանի ծովային զինացազուր ստորագրութեան ինչորոշ ու ճիւղային նաւատորմներուն ինչորոշ խաղաղութեան ստորագրութեան կը վարժուցանեն:

Ինչպէս Կարաձիտ պատկերահան պատկեր կը գրէ: Պայմանի ծովու նաւատորմից ամոնոյս 4էն վեր իր գաղտնիկէն զազրած է ճիւղային եւ Պուլ ծովային անգլիական իրենց վերին եւ ստորին հրամանատարի պաշտօններն հրատարակել: Ալիստրիչեալ նաւատորմիներուն նաւերը առ պիտի փորձանքի նաւահանդիսին հրամանատար Վիլիստրիչեալ տեղութիւն հրամանին տակն են: Ըստ անոր ըլլալու: Մեծ նաւահանդիսն եւորը նոյն նաւատորմին 10,000 նաւատար, որոնց ծառայութեան ծանուանակն ըսա մեծի մասին ընկնած է տեղերն պիտի խրկուին:

— Ուսումնական հետաքննութիւնը հոշակաւոր Ռուսիայն զնչպայտը՝ Փոլլոքը գորտարեան տեղ Երուսիմէն Լուկաստանի ընկերութեան կարգաւար կամ վերահստուչ անուանու էր է:

Ի Տ Ա Ր Ի Ա

ԼՈՒՐԻՆ Մարտի 31ին կը գրեն ինչ նախընթաց օրն իրիկունս ժամը 9ին Լոնտոնի լուրջէն արձակուած 101 թնդանօթներու որոտուած բնակչոց Փարիզի մէջ խաղաղութեան ստորագրութիւն տեսնելու: Կարղիացի զորաց պաշտօնակալները խաղաղութեան համար ուրախութիւններ կատարեցին, որոնց մասնակից կ'ընէ Լոնտոն ամէն աստիճանի եւ կարգի բնակիչներն ալ: Նոյն լուրը Տոն հաստին պէս Կարղիայի գետային Ռուսիայ կանն ու Վանքալ գաղղիական զորաց հրամանատարն անպայտը Ուսումնային փոյն, որն որ խաղաղութեան հաստատուելուն աւելուցն անմոյս յոյսով անպայման ուրախութեամբ լինուեցաւ, եւ ըստ թէ հիմա սրտանց մտաւոյս անգլիաներս ընդունելի կ'ընէ:

Ինչորոշ ինչորոշ ինչորոշ պաշտօնական լուրքին համեմատ կատարութիւնը որոշած է գորքը թիշընելու, ուստի եւ 1832—33ին ծնած զինուորները աներնին տեղերն պիտի խրկուին: Զամաքային զորաց եւ նաւատորմին գործընթաց հոշակաւոր ասանին զինուորական ժողովները գրուած են, ու մասերս սլեւուց կորգարութիւններ կը սպասուին:

Շենոնպոլէն կը գրեն թէ Մարտի 31ին մեկ աստիճանական ծովային զորութեան մեծապիտ մոյս ստատիկ մտազոգութիւնը որոշած է գորքը թիշընելու, ուստի եւ 1832—33ին ծնած զինուորները աներնին տեղերն պիտի խրկուին: Զամաքային զորաց եւ նաւատորմին գործընթաց հոշակաւոր ասանին զինուորական ժողովները գրուած են, ու մասերս սլեւուց կորգարութիւններ կը սպասուին:

ՌՈՒՍՍԵՆ

ՊԵՏԵՐԳՐՈՒԳ, 5 Ապրիլի: Եւրոպայի կայսրը ինչպէս ըսած ծախարագութեան ուղի ստորը մայրաքաղաքս հասաւ: Ընդոյս 4ին արուած կոչուական վճարով մը համան կը պիտի որ կայսրութեան ամէն կողմերն ամէն տեսակ ջորերն պէն կարող ըլլայ դուրս համուիլ: Նոյնպէս որովհետեւ խաղաղութեան ստորագրութիւն գրուելու պատերազմ վարող տեղութեանց մէջ ստատարկուն յարաբերութիւնները նորէն կը սկիզբնոյն տեղութեանց փառաւորութեան նաւերուն Ռուսաստանի նաւահանգիստներուն մէջ մտնելով ինչ կը արուի, եւ Գուսաց նաւերն ալ իրաւունք կ'ունենան ծովէ մէջ անարգել ու զան տեղերն նաւարկելու:

— (Նոտույն ամոնոյս 9ին եկած լուրը կը ծանուցանեն, թէ քաղաքն նաւահանգիստը նաւերն ինչ օրը Ռուսոյ կատարութեան կողմէն

վաճառականի նաւերու համար բացուած հրա-
տարակներ է, որտեղից մեծ յաւաք պահուած
խեղձութիւններով: Այն յարք գրուած որք քաղ-
քին բնակչաց մեծ ուրախութեամբն աւարտական
ու սարգիսիական երկու վաճառականի նաւեր Օ-
տենսայի նաւահանգիստը մտնելով խարխու
ձգեր են:

ՕՍԱՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԸՐԻՒՆԷՔԻ սուրհանգակին բերած լոբեր կը
ծանուցանին թէ խաղաղութեան ստորագրութեան
լուր հեռագրի միջնորդութեամբ Արարի 30ին
գիշերը ժամը 11ին Կ.Պոլիս հասեր, եւ 101
թիւնով նետուելով հասարակութեան ծանու-
ցուեր է, որն որ ամենուն մեծ ուրախութիւն
պատճառաւ է: Արարի թէ Գանուբեան իշխա-
նութեանց վիճակը տեղի ի տեղը բնակչու հա-
մար Գրան ու Կարպուզի մէջ քանի տերութեանց
կողմանէ մասնաժողով մը պիտի կազմուի: Իրու-
սաց գետնամասունքը, որն որ Տիւանդանցի տեղ
կը պարձառէր, Գարպիէն Եկած հրամանին հա-
մանա կը պարպուի: Երբեք զաշխարհաց պոր-
քը բերելու համար պատրաստութիւններ կը տես-
նուին: Իրուսաց միջնու հիմա պաշտպան նաւա-
հանգիստներէն ուսուական գրող կըրոյ նաւերուն
թիւք տրուած է զուրս ելելու: Երբ նորէն
ստատիկ ցուրտ օդեր սկսեր են, բայց պորտը
առողջութեան վիճակն երկնայով տղեկուոր: Վրաց
է, Գաւառներուն մէջ քանի մը տեղ նոր բա-
րեկարգութեանց գէւմ շինութիւններ ելեր են,
բայց կոտորածներու հոգ կը տանի ամեն տեղ
հանգարտութիւնը պահելու: Գարպի պորքը Պար-
սից ծովածոցին մէջ զանուած Բարաք կղզին զրա-
ւեր բռնեց է:

լով Գաղղիացիք Արարիսեան հասարակույն-
աւելիւնը կողմնային: Գերմանիայի մէջ Մորց կը
Գորտան շատ յաջողութեւն եւ անդաճուածութեւն
եան: Աւարտիցի նման Վարդուս արքիպոսին
զարնուեցան ու ներք մտան, ստոր վրաց Պոնա-
քարէն Կապիպէն Գիւրց վաղեց եւ արքիպոսը
սր մինչեւ Վիեննա բռնց: Աւարտիս Գամից-
Գորմիցի խաղաղութիւնը բրաւ (1797), որով
Գաղղիա թեղիսն ու Լոնկարտեան վասալի-
ցաւ, իսկ Աւարտիս Թեղիպի տեղ Վենետիկն
աւաւ:

Արաւելիւնը Պոնաքարէն արտաքայ կար-
գի քաղութիւնէն վաճառելով զիցք 40,000 զոր-
քով Եգիպտոս խրից: Պոնաքարէն աւաւ Մար-
թա կղզին (1798), աւաւ Աղեքսանդրիա, աւաւ
Կասիթէն եւ բոլոր Եգիպտոսի սիրեց ու Աւարտիս
արշաւեց: Բայց իր նաւատորմից Արարիսից
բնէն մեծ ջարդ կերաւ: Աս անձներս վարա-
թեան յեղափոխական ընթացքը երկրորդ զաշ-
խարհութեան մը աւելի տուաւ, որուն մէջ Ռուս
այ մտաւ: Աս անդամ պատերազմը (1799) Գաղ-
ղիսուց համար սիրաճող էր եւ սկսաւ փոքր-
թիւնը իր համարումէն հեռու:

Կաթողիկոս Պոնաքարէն Եգիպտոսէ դառնա-
լով (1799) յեղափոխութիւն մը հանեց (1800)
վարաթիւնը կործանեց եւ երկը շիւղապատաց
կառավարութիւնէն հաստատեց, որոնց աչիքն ինք
կրաւ եւ Գաղղիայի կառավարութիւնը կամայ
կամայ իրեն անկողինց: Իտալական պատերազմ-
ները նորէն սկսելով Կաթողիկոս Կապիպէն ար-
շաւեց եւ Վարենկից մտն Աւարտիսուց դեմ
մեծ յաղթութիւն մ'ըրաւ եւ Նոյնպէս Գերմա-
նիայի մէջ Մորց յաջողութիւն ունեցաւ: ստոր
վրաց Կերմանիայէն Ռեւոսին ձախ եղերքը
ուաւ: Պոնաքարէն Գարպի գառնայով Մորց
եւ արիշ կասկածաւոր անձները Գաղղիայէն հե-
սայուց եւ իր անձին իրկիտալացիներ հոգաց եւ
1803ին ձերբակալուէն ցիւտն հիւպատոսուաւ
նեցաւ: Կաթողիկոս տերութիւնը կարգաւորելու
եռեւէ եղաւ, ուղղափա կրօնը նորէն հաստա-
տեց եւ Պիտ Է. Բաճաղապետին հետ այ
միաբանագիր մը (Concordat) շինեց. իր կէտն
ցը շատ դաւանութիւններ կրան, բայց ինքն
այ սուա կասկածով մը Անկիէնի զօրքը Պա-
տիկ երկրէն թերի տալով անկողն եւ անհրա-
կանտիկա մտցնել, աուաւ Կաթողիկոսին միացը
բարձրեքը կը պարտեր: Լույսակիւս ԺՎ. Էն կը
պահանջէր որ իր իրաւունքին հրամայի, բայց
գարապ. վերջապէս 1804ին ձերբակալուէն Գաղ-
ղիայից կոչուր անտանկտու եւ Բաճաղապետ
աէն օճակեցաւ: Եւ 1805ին Կապիպի ինչպէս
կարեւոր եւ սկսաւ իր փառաւոր յաղթութիւն-
ները: Անգլիա, Աւարտիս, Ռուս իրեն դեմ վե-
նած էին (երրորդ զաշխարհութիւն): վաղեց Կա-
թողիկոս, հասաւ մինչեւ Վիեննա, դեպք յառաջ
եւ Աւարտիցիի հաշիւաւոր երկը կոչուեցաւ պա-
տերազմը բացուեցաւ, որուն մէջ լուսաք Գաղ-
ղիացուց կայրը սիրեց. ստոր ետեւէն Երեզ-
լուցի խաղաղութիւնը երաւ (1805): Գրուչի
վրաց քաղեց, յաղթեց Բրուսիսուց, յաղթեց
Ռուսաց եւ Թիւրքի խաղաղութիւնը հաստատեց
(1807): Կաթողիկոս ուղեց Արարիսն ալ խոնար-
հեցրեց: Սղանիս արշաւեց, իր Զոյսեի եղ-
բայրը Սղանիսի իմաւոր գրաւ, նոյնպէս Վիե-
նան Կաթողիկոս իմաւոր լրաւ, բայց Սղանիս
ցիր երկայն ասին դեմ կեցան եւ Անգլիացուց
Ռ. Էլիզաբէթ զօրապետին օգնութեամբ վերջա-
պէս տղաւեցան: Կաթողիկոս Պիտ Է. Էն դեմ
սկսաւ անհրաւի, եւ քահանայութեամբ կը
կերմիր Կապիպի իմաւորութեանց հետ միա-
յայց: Աւարտիցիի հետ նորէն պատերազմը բա-
յաւեցաւ: Կաթողիկոս երկրորդ անգամ Վիեննա
հասաւ ու Վիեննայի խաղաղութիւնը կրաւ (1809):
Գերմանական երկրներով Գաղղիա միօրինակ
մեծնուցաւ վրաց էր, Կաթողիկոս Գերմանիայի միա-
թիւնը բազեց ու Ռեւոսին նիպակահոյութիւնը
հաստատեց: Իր կարգութիւնը 11,000 բուա-
կասի միջն տեղ ունեցի 43 միլիոն բնակչով եւ
իր պատերազմական զօրութիւնը 700,000 հոգի
աւելի էր: Աս զօրութիւնն աւելի եւս շատցուց
Գերմանական իշխանաց պատերազմական զօրու-
թիւնն ան վրան աւելցրեցով, որովհետեւ անոնց
վրաց իրեն Բոննական նիպակահոյութեան պաշա-
պան իշխանութիւն կը բանեցնէր: Բայց աս
աճուար զօրութիւնը նախ Սղանիցի ու Բորզու-
կայի պատերազմներուն մէջ մեծ հարուած ըն-
դունեցաւ: Եւ երկրորդ Ռուսաստանի արշաւան-
քին մէջ զրկեց բոլորովն կորուեցաւ: Աս ար-
շաւանքը որն որ Ռուսաց Անգլիացուց գեմ շար-
ձեւուն պատճառաւ, բացուեցաւ (1812), սուցի
բերանը Գաղղիացուց համար շատ յաջող էր:
Կաթողիկոս Ռուսաց բանակին մեծ ջարդ մը տա-
լէն ետեւ դեպք յառաջ, աւաւ Մոսկուա, որին
որ Ռուսերը անյետակ անապատ դարձուցան
եւ

կաթիկոս Կաթողիկոս ընկերացուեցաւ Կաթողիկոս
գործ միայն թող աուաւ որ ձեռք վրաց հաս-
նի, ցուրտը աւելցաւ, սուգ ստոտկացաւ: Կա-
թողիկոս ուղեց եւս դառնալ, բայց սուգն, սա-
ռցէն ու ինչնամիէն անանկ ջարդ մը կերաւ որ
պիտակ անկիւն անհամար պորթն քիւրք հայ-
թիկը հասան: Ասոր վրաց Ռուս, Աւարտիս ու
Գրուչ նորէն միացան եւ Կաթողիկոս պատերազմին
մէջ Կաթողիկոսին յաղթեցին եւ Ռեւոսէն ան-
գլին բռնեցին (1813) եւ դաշնակցք Գաղղից
մտան: Երեւակուտին վճարքը Կաթողիկոս իմա-
ուն ինկաւ, Երազ կղզին իրկուեցաւ ու Լուրա-
պիկա ԺԷ. ակնո երաւ: Գաղղիացիք խաղաղու-
թիւն ընելով Գաղղիան նորէն իր առջի սահման-
ներուն մէջ վազեցին: Թեղեւ եւ քանի մը իր
երկրին մէջ եղած օտար պատիկ կալուածներ ի-
րեն հետ միացան մնային:

Պոնաքարէն կայսրութիւնէն հրաժարելու ա-
տեն ինքնիք պարտաւորած էր Երազ կղզւոյն
արքանի կալուածներովը գոհ ըլլալու: Բայց շատ
չանցաւ երկրորդ ստորին (1815) նորէն Գաղղիա
պարձաւ եւ զօրքը իմաւորութիւն անհասարակ
զանուելով Կաթողիկոսին հետ միացաւ, որն որ
նորէն ակնո երաւ: Բայց միայն 100 սրուան հա-
մար, որովհետեւ գաշնակից պորքը Աւաթիկոսի
քով Աւելիկոսն ու Պիտ Է. Էն պարտաւորուեցան
ձեռք մեծ յաղթութիւն մը ընելով մեծ զօ-
րութեամբ Գաղղիա մտաւ Գարպի աւաւ եւ Գո-
նարարիէն հրաժարեցաւ ու Լույսակիւս ԺԷ. Էն
բնէն ակնո երաւ: Կաթողիկոս ուղեց Ամերիկա
փախել, բայց Անգլիացուց ձեռքն ինկաւ եւ
գաշնակցաց հաւանութեամբ Ա. Էնկիէն կղզին
պարտուեցաւ: Հին միայնութեան մէջ նոյն ամե-
նարաջ աշխարհակար իր կեանքը կերեց (1821,
Մայ.), եւ վերջէն իր մարմինը նորէն Գաղղիա
բերուեցաւ:

Բ Ա Ք Ա Յ Ա Վ Ա

Մարտ 11 - իրեն-թիւն:

Թիւ 11-ը մեր պատուական ընկերացուեցաւ կը
յիշեն նե՛ Կարպուզին 12երորդ թմայն մէջ ընդ-
հանրապէս մարդու վրայ խոտելու աւանդին զմար-
քը արարչագործութեան ազամանից կը վերջա-
քարք անուանեցինը. ասիկա ամենաշնորհաւոր
միւն է, բայց ո՛վ չի գիտեր որ ազամանքը եր-
կին միմիկն ծոցէն էլ լինլու ոտնին բոս մեծի մա-
սին անձեւ եւ անկերպարան բուն միւն է, կոշտ կե-
ղեւով մը պատած անկերպը է արեւուն շողը-
ղուն ճառագայթները իրեն մէջն ընդուենլու եւ
նոյնները գունաղան գոյներու վերջուեցով նոյնի
եւ ցոյցցնելու, կը ցուցնէ միայն թէ հասա-
րակ քար մը չէ, ասիտազոյն քար մըն է: Այս-
պէս է մարդ մը իր նորածին մանկութեան մէջ,
բայց գոյցէ աւելի յարմար է զինքը վայրի հո-
վասուն ծառի մը նմանընելը, որն որ պատուա-
տով ազնուանալու եւ հոգով մշակուելու հար-
կաւորութիւն ունի՝ որպէս զի գեղեցիկ պողատու
ծառի մը դաւանայ: Ինչպէս որ ազամանքը ա-
յուստագետ աշխատանքով ու յիշկուով լուսար-
կի կիցեւէն կաղաւթի եւ (որովհետեւ ուրիշ
մարմին մը չի կրնար զինքը զձեւ մարկցնել)
զարձեւել ազամանքով այնպէս կը շահուի, կը
կորուի ու կը ձեւուի որ իր ներքինը լուսոյ ձա-
ռագայթին մտա կու տայ, այսպէս ալ զեւա-
ծին մանուկ մարդու մը հասուն մարդկանց ձե-
նք գաստիտարակութեան ու կրկնութեան ձեռ-
քին սակ՝ զպոպկան ընտելեան կրկնաբը եր-
թալով կը մարտի կը դուռի, իր հոգոյն ու
մտացը շարք զին ամող նստող կոշտ կեղեւը մեկ-
գի կ'անտի, կրծմակն ու պատմական հասա-
քին ընդուենլու կըլայ, սգտակարին ու գեղեցիկին
կը դրդի կը պոպի, ձգարտին ու բարձրագու-
նին կարծարծի կը բորբոքի, զորոն ու ինչնակայ
գործունէութեան մը շահահաս ու յարմար կըլ-
լայ եւ ան արժանապատուութեան կը բարձրա-
նայ որն որ իրեն երկրաւոր արարածը վրաց տի-
րապետութեան ակնոք կու սայ: Միայն աս
բարձրութեան մէջ մարդ իր ամենազիջեցիկ պիտի
ունի, միայն աս աշխարհագետ բարձրութեան
մէջ կրնայ ան ամեն տեսակ մեծագործութիւն-
ները զրուի հանել, գործիք իրեն երկրի տի-
րոյ մը մարդուն ընդպիսից, եւ միայն աս բար-
ձրութեան պահին վրայ լուսոյ ստորնապոյն թե-
լովքին կը շարաւար իր անուանելի ձեռքը կ'եր-
կնային եւ զինքը ստորնաճեւ աստիճան բարձրա-
ցնելով կը հոսցնէ գիտութեան պայծառ եր-
կնածիքը, որպէս զի իր ետեւէն կեղծ մարդիկ
իրեն ձգէ, եւ իրմայով խաւարին, զգոյսկանու-
թեան, յիշկոյն անձեցին պատու: արդարեւ
մարդ թէ ըստ մարմնոյն եւ թէ մանաւանդ բոս
հոգոյն անասման կրկնութեան եւ կատարելու-
թեան ընդուենլու է եւ այսպէս որպէս որ կարելի
է նե՛ նոյնին հասնելու կըլուած է:

Ո Ւ Ս Ո Ւ Մ Ն Ա Կ Ա Ն Բ

Գ Ե Տ Մ Ա Յ Ա

Համառու տեսութեան մը Գաղղիայի պատմութեան հոգ,
Խոյր-բանէ միջին հիմն:

Գ.

Գաղղիականութեան բունութեանը սակ կազմուած
նոր հասարակապետութիւնը զորաւոր գաշնակցու-
թեան մը դեմ պիտի կուտեր, որն որ Աւարտիս-
իէն, Պրուչէն, Գերմանիայէն ու Սղանիայէն
կազմուած էր. եւ նոյն պատերազմը արգէն Լու-
զովիկոս ԺՎ. Էն կենդանութեանը ասին սկսած
էր (1792, Սպր.): Բրուսիական բանակ մը (Օ-
գոստ.) Պրանչիպիկի կըրին տաւաճորութեամբը
Շամիանիս մտած էր, բայց ստիպուած էր նո-
րէն ետ գառնալու: Հեանեւալ սարին մեծու-
րոյն բունակ մը Գաղղիա մտաւ եւ զանազան օմ-
բայներու սկիւնց. բայց Ռուսիայի բրուն Բար-
նոյ իրեն պատերազմի պաշտանայ խիստ կ'օգ-
նէր, ան աստիճանի իր սպիկն ուրիշ գրգռեց ու
բազմաթիւ անձիք շարժման մէջ դրաւ՝ որ ներ-
քին եւ արտաքին թշնամաց դեմ 14 բանակ
կազմուեցաւ. եւ նոյն բանակները երթալով զու-
րայան ու իսպանիան: Աս ամեններեւ սկսած
հասարակապետական Գաղղիացիք սղայէն մեծ յա-
ջողութիւններ ունեցան որ նիպակահոյութիւնը՝ որոնք
երրորդ արշաւանքով մը (1794) մինչեւ Գան-
պրէյ յաւաջ քալած էին, չէ թէ միայն ետ
դարձան հապա նաւեւ: Ստորին գաւառներն ու
Հոլանտա Գաղղիացուց ձգելու ստիպուեցան: Ա-
սոր վրայ Պրուչն ու Սղանիան խաղաղութիւն
ըրին (Պապէլ, 1795):

Մեծութիւն Բարա՛ սղեկան մը ձեռք սպան-
նուեցաւ. իսկ վայրենագոյն պողտնարայ Ռո-
պէտիքը, որն որ իր հաստատմիտ վարձուն-
քով ամեն յաջողութեանց պատճառն էր, իր ըն-
կերներէն դատապարտուեցաւ (1794) եւ իր մե-
հուանքը վայրացած Ժողովուրդը հանդարտեցաւ:
Գաղղիական կառավարութիւնն ալ իր վերջն
հասաւ եւ հինգ հոգիէ բաղկացած Լարուէթիւնը
(Directoire) շարաւարութեան հոգեւոյ իր կա-
ռավարութիւնն սկսաւ. զամեններուն պատե-
րազմը դաղրեցաւ. եւ Գաղղիոս ներքուստ հուն-
դարտութեան կերպարանք մ'ուաւ: Լույսակիւս
ԺԷ. Էն զովիկոս ԺՎ. Էն օրգին մտաւ (1795)
եւ անոր հորեղապար հայրենիքէն դուրս թա-
քաւոր անուանեցաւ: Արտարին պատերազմը միշտ
շարունակուելու վրայ էր եւ Գաղղիացուց հա-
մար միշտ յաջող էր, մանաւանդ երրորդ Պո-
նարարիէն (1795ին Գորպիպի մէջ Այուլից
ծնած) Բուլոնի պատերազմին մէջ ցուցցած
քաղութեամբը պատերազմական դաշտին մէջ
գործելու սկսաւ (1796). ասիկա խաղաղութեան
բանակին զօրաւոր գրուելով՝ Կաթողիկոս հիւսի-
սային կողման քաղաքներուն մէջ յաղթանակե-

